

ARA RAPOR
9 - 28 Temmuz 2014

31 Temmuz

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

- Cumhurbaşkanlığı seçimi Türkiye Cumhuriyeti'nde 10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilecektir. Birinci turda adaylardan hiçbirinin salt çoğunluğu yakalayamaması halinde, en çok oy alan iki aday arasında iki hafta sonra ikinci tur yapılacaktır. Cumhurbaşkanlığı seçimi, 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliğinin ardından düzenlenen ilk doğrudan cumhurbaşkanı seçimidir.
- Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu 2012 yılında kabul edilmiştir, ancak diğer ilgili kanunlar bu kanunla uyumlu hale getirilmediği için, sonuçta yasal çerçevede belirsizlik ortaya çıkmıştır. Yasal çerçevede yapılan son değişiklikler, ülke dışında oy kullanılması ve Türkçe dışındaki dillerde de seçim kampanyası yapılmasına izin verilmesi gibi önceki bir dizi AGİT/ODIHR tavsiyelerini ele almaktadır. Bununla birlikte, vatandaşlık ve uluslararası gözlem ile ilgili olanlar dahil olmak üzere ana tavsiyelere hala değinilmemiştir.
- Başbakan dahil olmak üzere partiler tarafından gösterilen üç aday cumhurbaşkanlığı seçiminde birbiri ile yarışacaktır. Bağımsız aday olarak başvuruda bulunan on altı kişi, yirmi parlamento üyesinin gereken desteklerini almadıkları gerekçesiyle Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından kayıtları kabul edilmemiştir.
- YSK'nın başkanlığını yaptığı dört kademeli seçim idaresi şimdiye kadar çoğu görevlerini zamanında yerine getirmiştir. Önceki AGİT/ODIHR tavsiyesine rağmen, YSK'nın ve alt kademe seçim kurullarının toplantıları kamuya kapalı olarak yapılmıştır ve yapılan düzenlemeler ve alınan kararların hepsi kamuoyunca erişilebilir değildir. Partiler seçim yönetiminin tüm düzeylerine kendi temsilcilerini aday göstererek belirlemişse de, yasal kriterleri karşılamadığı gerekçesiyle bir siyasi parti bunun dışında bırakılmıştır.
- Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanununa göre, resmi seçim propagandası dönemi 11 Temmuz 2014 tarihinde başlamıştır. 6 Haziran 2014'te ise, YSK tüm adayların seçim propagandası yürütme açısından eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamak üzere temel seçim propagandası yasalarının ve güvencelerinin uygulanmasını 31 Temmuz 2014'e kadar erteleyen bir karar yayınlamıştır. Başbakanın propaganda faaliyetleri, çoğunlukla resmi devlet organizasyonları ile birleştirilmiş büyük çaplı organizasyonlardır. Diğer adayların aktif biçimde kampanya yürütmesine karşılık, bu kampanyaların halk önündeki görünürlüğü sınırlıdır.
- Kampanya finansmanına ilişkin bazı düzenlemeleri içeren ilk seçimdir. Adayların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından sınırlı bağışlar almalarına izin verilmektedir ve seçim kampanyası hesaplarını, yapılan bağışları ve harcamaları, nihai sonuçların açıklanmasından

sonra 10 gün içinde bildirmeleri gerekli kılınmaktadır. YSK, siyasi partileri, mitingler düzenleyerek ve siyasi reklamların finansmanını karşılayarak adaylarını desteklemelerine izin vermektedir.

- YSK, halka açık bir inceleme süresinin ardından, seçmen listesini 20 Haziran 2014 tarihinde kapatmıştır. Yaklaşık 53 milyon yurtiçi seçmen ve 2,8 milyon yurtdışı seçmenin oy kullanacağı kaydedilmiştir. Yurtdışı oyları, önceden belirlenmiş Ankara'da yer alan bir İlçe Seçim Kurulunda sayılacaktır.
- Yürürlükteki yasal çerçeve Internet dahil olmak üzere ifade özgürlüğüne kısıtlama getirmektedir. AGİT/ODIHR Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) ile görüşen ilgililer, medya sahiplerinin ve siyasi aktörlerin yayıncılık özgürlüğüne doğrudan müdahale edilmesinin bağımsızlıktan ve araştırmacılıktan uzak bir gazetecilik ile sonuçlanacağına ve iktidar partisine ve Başbakanı karşı eleştiriler getirilmesini sınırlandıracağına dair kaygılarını dile getirmişlerdir. Söz konusu yasal çerçeve, yayıncıların seçim kampanyası süresince yasaların gerektirdiği 'tarafsız' kalma zorunluluğuna dair açık bir denetleme ve raporlama mekanizması sağlamamaktadır.
- Seçim kurulu kararlarına yüksek kurullarda itiraz edilebilmektedir. Bununla birlikte, Anayasa uyarınca, YSK kararları yargı incelemesine tabi değildir. 2010 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile, temel hak ihlalleri ile ilgili olarak bireysel başvuruya izin verilmiştir ve 23 Temmuz'da, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk davayı yargılamayı reddetmiştir.

II. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti yetkili makamları tarafından yapılan resmi davetin ardından ve 7-9 Mayıs tarihlerinde yürütülen İhtiyaç Analizi Heyeti'nin tavsiyesine dayanarak, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/ODIHR) 9 Temmuz'da¹ Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) görevlendirmiştir. AGİT/ODIHR SSGH, Büyükelçi Geert-Hinrick Ahrens'in başkanlığında ve Ankara'da yerleşik 13 uzmandan ve ülke genelinde görevlendirilmiş 16 uzun süreli gözlemciden oluşmaktadır. Heyet üyeleri AGİT'in 21 katılımcı Devletinden seçilmiştir. ODIHR'nin benimsediği yöntem ile uyumlu olarak, AGİT/ODIHR SSGH seçim günü faaliyetlerini sistematik veya kapsamlı bir şekilde gözlemlemeyecektir. Bununla birlikte, heyet üyeleri seçim günü faaliyetlerini takip etmek üzere bir dizi oy kullanma yerini ziyaret edecektir.

III. ARKA PLAN VE SİYASİ BAĞLAM

Yüksek Seçim Kurulu (YSK), 7 Mart tarihinde 10 Ağustos'ta Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağını duyurmuştur. Seçim, lideri Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP)² hakim olduğu bir siyasi ortamda yapılacaktır.

¹ Türkiye ile ilgili önceki AGİT/ODIHR raporlarına şu adresten erişilebilir: <http://www.osce.org/odihrelections/turkey>.

² Siyasi partiler için kullanılan kısaltmalar Türkçe isimlerine dayanmaktadır.

550 üyeden oluşan parlamentoda 313 koltuk AKP'ye, 130 koltuk Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne, 52 koltuk Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'ne, 27 koltuk Halkların Demokratik Partisi (HDP)'ne ve 1 koltuk Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)'ne aittir ve 14 bağımsız milletvekili bulunmaktadır. 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde alınan sonuçlar ise şu şekildedir; AKP oyların yüzde 45,5'ini alırken, CHP yüzde 31,0'ini, MHP ve BDP ise sırasıyla yüzde 13,6'sını ve yüzde 3,9'unu almıştır.

Yerel seçimlerin ardından, iki ana muhalefet partisi olan CHP ve MHP yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimi için ortak bir aday belirlemiştir. HDP ise BDP ile birleşerek, olası cumhurbaşkanı adayı için daha geniş bir destek tabanı oluşturmuştur.

IV. YASAL ÇERÇEVE VE SEÇİM SİSTEMİ

Askeri yönetim altındayken kabul edilen 1982 Anayasası, temel insan hakları ve özgürlüklerine dair geniş kapsamlı güvencelerden ziyade, yasaklar ve kısıtlamalar üzerine yoğunlaşmıştır. Temel haklara ve ilgili uluslararası kanunların ulusal kanunlardan üstün olduğunu atıf yapmasına rağmen, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlükleri ile seçimle ilgili haklarının usulsüz bir şekilde kısıtlanmasına müsaade etmektedir. Yeni bir sivil anayasa oluşturmak için başlatılan, temel hakların ve özgürlüklerin güvence altına alınması beklenen iki yıllık süreç Ekim 2013'te sekteye uğramıştır.

2007 yılında yapılan bir anayasa referandumuyla dolaylı cumhurbaşkanı seçimi sistemi, salt çoğunluğun sağlandığı bir halk oylaması ile doğrudan cumhurbaşkanı seçimine dönüştürülmüştür. Buna göre, ilk turda adaylardan hiçbirinin salt çoğunluğun oyunu alamaması halinde, iki hafta sonra en çok oy alan iki aday arasında ikinci bir tur düzenlenecektir. Anayasa değişiklikleri aynı zamanda, cumhurbaşkanının görev süresini yedi yıldan beş yıla düşürmüş ve dönem sınırını birden ikiye yükseltmiştir.

2012 yılında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu (CSK), yeni cumhurbaşkanlığı seçim sistemi ile ilgili hususları düzenlemektedir. Kanun hiçbir kamuoyuna danışılmadan ve muhalefet partilerinin desteği alınmadan sınırlı bir tartışma zemininde hızlandırılmış bir şekilde kabul edilmiştir. CSK, seçim ve propaganda sürecinde siyasi partilerin rolü dahil olmak üzere, pek çok konuda yeterince netliğe sahip değildir. Mart 2012'de, bazı CHP'li milletvekilleri CSK'daki bazı hükümlere itiraz etmesi sonucunda, Anayasa Mahkemesi, söz konusu kanunun mevcut ve geçmiş cumhurbaşkanlarının ikinci bir dönem için cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmalarını yasaklayan bir hükmünü iptal etmiştir.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki 1961 Kanunu (Temel Hükümler Hakkındaki Kanun) tüm seçimleri düzenlemektedir. Ancak, CSK ile uyumlu hale getirilmediğinden, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin uygulanmasına dair tutarsızlıklar ve belirsizlikler barındırmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yasal çerçevesinin netliğini ve şeffaflığı, CSK'nın diğer seçimleri düzenleyen tüm kanunların uygulanabilirliğine dair hükümler içermesi sebebiyle azalmaktadır.

Yasal çerçevede yapılan son değişiklikler önceki bir dizi AGİT/ODIHR tavsiyeleri üzerinde durmaktadır. CSK herhangi bir seçime dair seçim kampanyasının finansmanını ilk defa

düzenlemektedir. Temel Hükümler Hakkındaki Kanun yurtdışında oy kullanma ile ilgili düzenlemeleri de içerir şekilde Mayıs 2012'de değiştirilmiştir. Kamusal alanda resmi olmayan dillerin kullanımı üzerindeki kısıtlamaları gevşetmeyi hedefleyen geniş yasal reform paketinin bir parçası olarak, Mart ayında Temel Hükümler Hakkında Kanun'da yapılan bir değişiklik, Türkçe dışında dillerde seçim propagandası yapılmasına izin vermektedir, ancak Siyasi Partiler Kanunu'nda hala resmi olmayan dillerin seçim propagandasında kullanılmasını yasaklayan bir hüküm bulunması sebebiyle belirsizlik devam etmektedir.³ Ayrıca, son YSK düzenlemeleri, seçim kampanya yayınlarında ve reklamlarında Türkçe'nin esas olarak kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Bunların yanı sıra, silah altında bulunan askerler ile askeri öğrencilerin ve bazı kategorideki hükümlülerin oy kullanma haklarının kısıtlanması, adaylık haklarına usulsüz kısıtlamalar getirilmesi, YSK kararlarını itirazın mümkün olmaması ve uluslararası kurumların ve vatandaşların seçim gözlemi yapması ile ilgili yasal hükümlerin bulunmaması dahil olmak üzere, AGİT/ODHIR'nin çeşitli konularda sunduğu bazı temel tavsiyeler hala dikkate alınmamıştır.

YSK düzenlemeleri ve kararları yasal çerçeveyi tamamlamaktadır. Seçim propagandası, kampanya finansmanı ve medyada yer bulma dahil olmak üzere çeşitli konularda bir dizi düzenleme kabul edilmiştir. Propaganda süresi ve kampanya finansmanını da içeren bazı YSK düzenlemeleri, kanunu ayrıntılı bir şekilde izah etmemekte veya tam olarak göz önünde bulundurmamaktadır (bkz. aşağıdaki ilgili bölümler).

V. SEÇİMİN YÖNETİLMESİ

Seçim dört kademeli bir seçim idaresi tarafından yönetilir: YSK, 81 İl Seçim Kurulu, 675 İlçe Seçim Kurulu ve 165.472 Sandık Kurulu.⁴ Ayrıca, 1.186 yurtdışı Sandık Kurulunun faaliyetlerini koordine etmek için Ankara'daki İl Seçim Kurulu bünyesinde bir İlçe Seçim Kurulu kurulmuştur.

YSK, 11 daimi üyeden oluşan, seçimlerin yürütmek için genel yetki ve sorumlulukla görevlendirilmiştir. YSK üyeleri altı yıllığına mahkemeler tarafından mahkemelerden atanır.⁵ Son genel seçimde en yüksek sayıda oyu alan dört parlamento partisi ve grubu, oy hakkı olmayan temsilcilerini YSK'ya atama hakkına sahiptir. HDP bir cumhurbaşkanı adayı göstermesine rağmen, yukarıdaki gereksinimleri karşılamadığı için YSK'ya veya daha alt kademedeki seçim kurullarına kendi temsilcilerini atayamamıştır.⁶ Siyasi partiler gözlemci belirleme hakkına sahiptir.

YSK önümüzdeki seçim için bir seçim takvimi ve ana usulleri belirlemiştir. Sandık Kurulu üyeleri için eğitim materyalleri hazırlamıştır ve yurtiçi ve yurtdışı seçmenleri için seçmenleri bilgilendirici spotları televizyonda gösterilmiştir. Ancak, İl Seçim Kurulları ve İlçe Seçim Kurulları için hiçbir eğitim planlanmamıştır. YSK, engelli seçmenler ile 75 yaş üstündekiler için

³ Ayrıca, Anayasanın 67. maddesi uyarınca, seçim kanunlarında yapılan değişiklikler kabul edildikten sonra bir yıl içinde uygulamaya konulamamaktadır.

⁴ Aynı binada birden fazla Sandık Kurulu bulunmaktadır. Toplamda 55.312 oy kullanma yeri mevcuttur.

⁵ Altı üyesi Yargıtay, beş üyesi Danıştay tarafından seçilir. 11 üyeden 10'u erkek, 1'i kadındır.

⁶ HDP 2012 yılında kurulmuştur. Mevcut milletvekillerinin hepsi son genel seçimde bağımsız adaylar olarak seçilmiştir.

özel düzenlemeler getirmeyi planlamaktadır; bu seçmenler, tamamen erişilebilir olması hedeflenen oy kullanma yerlerinin seçmen listelerine dahil edilecektir. Önceki AGİT/ODIHR tavsiyelerine rağmen, seçim kurullarının toplantıları kamuoyuna kapalıdır ve düzenlemelerin ve kararların hepsi YSK internet sitesinde yayınlanmamıştır veya diğer türlü yollarla kamuoyuna açık değildir. YSK'ya göre, YSK bünyesinde oy kullanma hakkı olmayan parti temsilcileri, YSK'nın belgelerinin tamamına erişebilmektedir.

İl Seçim Kurulları, ilgili ildeki kıdemli hakimler arasından tayin edilen üç üyeden oluşur. İlçe Seçim Kurullarında yedi üye bulunur ve bunların dördü siyasi partiler tarafından belirlenir, ikisi devlet memurudur ve kurula ilçenin en kıdemli hakimi başkanlık etmektedir. Mevzuat gereği İlçe Seçim Kurulları, miting düzenleme ve propaganda materyali yayınlama yerlerinin belirlenmesi ve tahsis edilmesi için tanınan yasal son başvuru tarihini kaçırmıştır. Yasal süre içinde İlçe Seçim Kurulları tarafından oluşturulan Sandık Kurulları oy kullanımını organize etmekle yükümlüdür. Sandık Kurulları yedi üyeden oluşmaktadır ve bunların beşi siyasi partiler, ikisi ise ihtiyar meclislerinden belirlenir.

YSK, cumhurbaşkanı adaylarının oy pusulasındaki sırasını kuraya göre belirlemiştir ve oy pusulalarını basmaya başlamıştır. YSK, basılacak toplam oy pusulası sayısının 73.849.80 olduğunu AGİT/ODIHR SSGH'ye bildirmiştir.⁷ YSK'nın basılacak oy pusulasının sayısı ile ilgili kararı net bir yasal temelden yoksundur.

Yurtdışında oy kullanma, 31 Temmuz - 3 Ağustos tarihleri arasında 54 ülkede gerçekleşecektir.⁸ Yurtdışı oy pusulaları ülkeye geri getirilecek ve Ankara'da yurtiçi oy pusulaları sayım başlangıcı ile aynı zamanda sayılmaya başlanacaktır. AGİT/ODIHR SSGH ile görüşen ilgililer bu sürecin şeffaflığı ile ilgili kaygılarını dile getirmiştir.

VI. SEÇMEN KAYDI

Seçmen kaydı pasiftir. Daimi merkezi seçmen kütüğü YSK tarafından tutulmaktadır ve İç İşleri Bakanlığı tarafından yönetilen bir nüfus ve adres kaydı ile bağlantılıdır. Seçmen kaydı seçmenin kalıcı ikamet yeri ile bağlantılı bir kişisel kimlik numarasına dayalı olarak yapılmaktadır.

18 yaş üstü vatandaşlar seçmen kütüğüne dahil edilmektedir. Bununla birlikte, askerlik vazifesini yerine getirmekte olanlar, askeri okul öğrencileri ve kasıtlı suçlar işlemekten hüküm giymiş mahkumlar oy kullanma yeterliliğine sahip değildir ve seçim öncesinde seçmen kütüğünden çıkarılmaktadır.⁹ 20 Haziran'da, YSK hapisane dışındaki tüm hükümlülerin oy kullanma hakkına sahip olduğuna hükmetmiştir. Bu karar, Türkiye'nin mahkumların oy kullanma haklarına uyguladığı yasağın çok geniş olduğuna ve serbest seçim hakkını ihlal ettiğine hükmeden Avrupa

⁷ Yurtiçi: 69.279.000; yurtdışı: 3.070.080; hudut kapıları: 1.500.000.

⁸ Yurtdışında oy kullanma 42 civarında hudut kapısında da mümkündür.

⁹ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3. paragraf, katılımcı Devletlerin, yetişkin vatandaşlarına evrensel ve eşit oy kullanma hakkı vereceğini belirtirken, 24. paragraf hak ve özgürlük kısıtlamalarının "hukukun gereklerinin yerine getirilmesi ile mutlak surette orantılı olması gerektiğini" ortaya koymaktadır. Ayrıca, Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 25. Maddesi altındaki 25 no'lu 1996 Genel Yorum'un 14. paragrafında şu ifadeler yer verilmektedir: "Bir kişinin herhangi bir suçtan dolayı hüküm giymesi, o kişinin oy kullanma hakkını askıya almanın gerekçesi ise, söz konusu askıya alma süresi suça verilen ceza ile orantılı olmalıdır."

İnsan Hakları Mahkemesi'nin Eylül 2013 tarihli kararını kısmen uygulamıştır.¹⁰ Hapishanelerde oy kullanma yeterliliğine sahip seçmenler için özel seçmen listeleri düzenlenmiştir.

Seçmenlerin, seçmen kütüğüne kayıtlı oldukları yerde oy kullanmaları gerekmektedir. Seçmen listeleri hem yurt içi hem de yurt dışı seçmenler için düzenlenmiştir. Temel Hükümler Hakkındaki Kanun, seçmenlerin ve siyasi partilerin seçmen listelerini doğrulamalarına ve değişiklikler talep etmelerine imkan tanımaktadır. 2-9 Temmuz tarihleri arasında seçmen listeleri halkın incelemesine açılmıştır ve seçmenler, seçmen listelerindeki bilgilerini İlçe Seçim Kurullarında veya internet ortamında sorgulama imkanı bulmuştur. YSK'nin internet sitesinde seçmenler tarafından 1,3 milyonun üstünde sorgu yapılmıştır. 20 Temmuz'da, YSK seçmen listelerini kesinleştirmiş ve kapatmıştır. Oy kullanabilecek toplam yurtiçi seçmen sayısı 52.894.120 olarak, yurtdışında kayıt olan seçmen sayısı ise 2.798.670 belirtilmiştir.

VII. ADAY KAYDI

Cumhurbaşkanı adayları 40 yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim mezunu ve milletvekili olma yeterliliğini karşılamalıdır. Ayrıca, belli bir kapsamı olmayan geniş çaplı suçlardan hüküm giymiş kişiler veya askeri vazifesini yerine getirmemiş kişiler cumhurbaşkanı aday olamaz.¹¹

Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için en az 20 milletvekilinin desteği gerekmektedir (her milletvekili sadece bir adayı destekleyebilir) ve bu bağımsız adayların seçime katılma ihtimalini sınırlamaktadır. Meclis partileri ve son genel seçimde birlikte oyların en az yüzde 10'unu alan partilerin her biri bir cumhurbaşkanı adayı gösterebilir.

Aday kayıt işlemleri 29 Haziran'da başlamış ve 3 Temmuz'da bitmiştir. Siyasi partiler tarafından üç aday belirlenmiştir. AKP Recep Tayyip Erdoğan'ı, CHP ve MHP¹² Ekmeleddin İhsanoğlu'nu ve HDP Selahattin Demirtaş'ı aday göstermiştir.¹³ 16 kişi bağımsız aday olarak başvurmuştur, ancak 20 milletvekilinin gereken desteklerini almadıkları için, YSK tarafından kayıtları kabul edilmemiştir. Nihai aday listesi 11 Temmuz'da yayınlanmıştır.

VIII. KAMPANYA ORTAMI

Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu'nun (CSK) 13. maddesine göre, resmi propaganda dönemi aday listesinin kesinleştirildiği tarihte başlar. Buna göre, kampanya dönemi 11 Temmuz'da başlamıştır ve 9 Ağustos günü saat 18.00 itibarıyla sona erecektir. Bununla birlikte YSK bir düzenlemesiyle eşit propaganda koşulları tesis etmek üzere temel yasakların ve güvencelerin

¹⁰ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı: Söyler v. Türkiye, başvuru numarası: 29411/07, 20 Ocak 2014.

¹¹ 1996 BM İnsan Hakları Komitesininin 25 No'lu Genel Yorumunun 15. paragrafında şöyle denmektedir: "...normal şartlar altında seçime katılabilecek kişiler, eğitim, ikamet yeri veya nesep gibi makul olmayan ve ayrımcı şartlara dayanarak veya siyasi eğilimleri sebebiyle seçimlerden dışlanmamalıdır." Bakınız; hak ve özgürlük kısıtlamalarının "hukukun gereklerinin yerine getirilmesi ile mutlak surette orantılı olması gerektiğini" ifade eden 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 24. paragrafı.

¹² Meclis partilerinin yanı sıra, şu diğer 11 siyasi parti, Sn. İhsanoğlu'nu destekleyeceklerini açıklamıştır: Demokratik Sol Parti, Bağımsız Türkiye Partisi, Demokrat Parti, Büyük Birlik Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Devrimci Halk Partisi, Sosyal Ulaşma Reform ve Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Doğru Yol Partisi, Kadın Partisi, Hak ve Adalet Partisi.

¹³ HDP haricinde, Sn. Demirtaş, Emek Partisi tarafından da desteklenmektedir.

uygulanması için, resmi kampanya döneminin 31 Temmuz günü başlayacağını duyurmuştur.¹⁴ Temel Hükümler Hakkındaki Kanun, idari kaynakların ve resmi makamların kullanılması hakkındaki ayrıntılı yasaklar dahil olmak üzere propaganda yürütülmesinde eşit bir rekabet zemini tesis etmeyi hedefleyen açık bir düzenleyici çerçeve sunmasına rağmen, YSK kararı bu çerçevenin uygulanma süresini yaklaşık üç hafta kadar kısaltmıştır.

Yürütülen seçim kampanyalarında hakim olarak tartışılan konu, Türkiye'nin yönetim sisteminin geleceğidir; Sn. Erdoğan güçlü bir başkanlık sistemi için çağrıda bulunurken, Sn. İhsanoğlu mevcut parlamenter sistemi muhafaza edeceğini taahhüt etmektedir. Ayrıca, Gazze Şeridi'nde, Suriye'de ve Irak'ta süregelen durumlar, yolsuzluk sorunu, Kürt-Türk barış sürecinin devam ettirilmesi gibi konular da seçim propagandasının gündemini teşkil etmektedir. Sn. Demirtaş etnik kökeni, dini, sınıf kimliği veya cinsiyet ve cinsel yönelim sebebiyle ayrımcılığa maruz kalan kişilerin yanında durulmasının gereğinin altını çizmektedir.

Sn. Erdoğan'ın kampanyası iyi organize edilmiştir, geniş kaynaklarla finanse edilmektedir ve farklı bölgelere yapılan düzenli seyahatler, il valiliklerine yapılan resmi ziyaretler ve çoğu zaman belediyeler tarafından sıklıkla verilen iftar yemeklerinin¹⁵ takip ettiği büyük çaplı mitingler sayesinde kazanılan son derece büyük bir görünürlükten¹⁶ istifade etmektedir. İstanbul'da, Sn. Erdoğan'ın kampanya afişleri ve seçim otobüsleri iftar için kullanılan belediye çadırlarının girişine çok görünür bir şekilde yerleştirilmiştir. 19 Temmuz günü, Ordu'da, AGİT/ODIHR SSGH, Sn. Erdoğan'ın konuşmasının ardından, kalabalığa çocuk oyuncakları ve kadın eşarpları dağıtıldığını kaydetmiştir. AKP'li bir temsilci, partinin kampanya kapsamında kapı kapı dolaşarak, içinde çeşitli gıda maddeleri, tişörtler, mouse padler ve bardaklar bulunan büyük paketler dağıttığını AGİT/ODIHR SSGH'ye bildirmiştir. 25 Temmuz günü, Sn. Erdoğan, İstanbul-Ankara arasında çalışacak olan yüksek hızlı trenin hizmete açılış töreni sırasında açıkça propaganda yapmıştır.

Sn. İhsanoğlu'nu ve Sn. Demirtaş'ı aday gösteren partilerin temsilcileri, adaylarının kaynaklarının Sn. Erdoğan'ın kaynaklarından ciddi ölçüde az olduğunu AGİT/ODIHR SSGH'ye bildirmiştir. Bu adayların kampanyaları aktif olmakla birlikte, sınırlı bir görünürlükle yürütülmektedir. Sn. İhsanoğlu muhtelif illeri ziyaret edip, daha küçük çevrelerde seçmenlerle ve derneklerle bir araya gelirken, Sn. Demirtaş benzer şekilde ülke genelinde muhtelif illeri ziyaret etmiştir. 21 Temmuz'dan itibaren Sn. Demirtaş'ın kampanya faaliyetleri bazı şehirlerde sekteye uğratılmıştır ve bu olaylar polise intikal etmiştir.

IX. KAMPANYA FİNANSMANI

Bu seçim, kampanya finansmanının belli bir ölçüde düzenlemeye tabi tutulduğu ilk seçimdir. CSK, hem bağışlar hem de raporlama açısından, kampanya finansmanını düzenleyen hükümler içermektedir. Ancak, kanun, hangi finans kaynaklarına izin verildiğini ve bunun ne ölçüde

¹⁴ İkinci anılan tarih Temel Hükümler Hakkındaki Kanunun , resmi propaganda döneminin seçim gününden 10 gün önce başladığını ifade eden 49. maddesine dayanmaktadır ve bu süre, özel olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerini düzenleyen CSK kabul edilene kadar yapılan tüm seçimlerde uygulanmıştır.

¹⁵ İftar, Müslümanların Ramazan ayı boyunca gün batımı üzerine oruçlarını açtıkları akşam yemeği demektir.

¹⁶ Başbakanın gerek resmi websitesinde, gerekse kampanya internet sayfasında günlük seçim kampanyası etkinlikleri ve yakın dönemdeki açılış törenlerinin takvimi yer almaktadır.

olduğunu açık bir şekilde belirtmemektedir. YSK kampanya finansmanını düzenlemekle görevlidir, ancak şahsi fonların kullanımında herhangi bir sınırlama uygulanıp uygulanmayacağı konusunda AGİT/ODIHR SSGH'ne açıklama sunamamıştır. Kanun kampanya finansmanı ile ilgili hükümlerin ihlal edilmesine hiçbir yaptırım öngörmemektedir.

Adayların kamu kaynaklarından yararlanması yasaktır. Adayların sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından bağışlar almalarına izin verilmektedir ve her bir aday aldığı bağışları seçim için açılacak özel bir banka hesabı vasıtasıyla belgelendirmelidir. Borç alınmasına izin verilmemektedir. Kanun bir kişinin seçimin her bir turunda bağışlayabileceği miktarı sınırlamaktadır ve bu miktar en yüksek kademedeki bir devlet memurunun bir aylık maaşını geçemez.¹⁷ Nihai sonuçların açıklanmasının ardından 10 gün içinde, adayların seçim kampanyası hesaplarını, yapılan bağışları ve harcamaları bildirmeleri gerekmektedir.

YSK düzenlemelerinden biri adayların aynı bağışlar almasını yasaklarken, başka bir YSK düzenlemesi, aday gösteren partilerin mitingler düzenlemek ve kendi adaylarının siyasi reklamının parasını ödemek suretiyle destek sunmalarına müsaade etmektedir. AGİT/ODIHR SSGH ile görüşen ilgililer, anılan iki düzenlemenin birbiri ile çeliştiği ve şeffaf bir kampanya finansmanı sağlamadığı yönündeki kaygılarını dile getirmiştir.

X. MEDYA

Anayasanın, "Cumhuriyetin temel özelliklerini ve devletin toprakları ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü" korumak için, başka tedbirlerin yanı sıra, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına da izin vermesi; ifade özgürlüğünün etkili bir şekilde korunmasını ve kamuoyu açısından önem arz eden konularda tam anlamıyla çoğulcu bir fikir alışverişi yapılmasını baltalamaktadır. Ayrıca, başka gerekçelerin yanı sıra, Ceza Kanundaki ve Terörle Mücadele Kanunundaki Türk ulusunun aşağılanması ve herhangi bir terör örgütünün lehine propaganda yapılması ile ilgili hükümleri gazetecileri suçlu bulup, hapsedmek için gerekçe olarak kullanılmıştır. AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi (MÖT), son dönemdeki bazı salıvermelerden sonra, 20 gazetecinin hapsedildiğini bildirmiştir.¹⁸

Medya caiması, kitlelere ulaşmada en geniş imkanlarla donatılmış medya kuruluşlarının sahibi olan büyük endüstriyel grupların hakimiyetindedir. AGİT/ODIHR SSGH ile görüşen ilgililer medya patronlarının ve siyasi aktörlerin editoryal özgürlüğüne doğrudan müdahale etmesinin editoryal bağımsızlığın ve araştırmacı gazeteciliğin yok olmasına neden olduğu yönündeki kaygılarını dile getirmiştir. Bunların yanı sıra, devlete ait şirketlerin kamu ihalelerinin ve reklamlarının hükümet ile bağlantılı işletmelere verilmesi ve medyanın iktidar partisinin ve Başbakanın eleştirisine özellikle televizyonda sınırlı yer ayırması hakkındaki kaygılar ifade edilmiştir.

¹⁷ YSK bu miktarı 9.082.51 Türk Lirası olarak belirlemiştir (yaklaşık 3.150 EURO).

¹⁸ 18 Haziran 2014 tarihinden itibaren hapsedilen gazetecilerin listesine <http://www.osce.org/fom/119921> adresinden ulaşılabilir. Listenin yayınlanmasından itibaren, Abdullah Çetin adlı bir gazeteci serbest bırakılmıştır. Ancak, serbest bırakılanlar hakkındaki suçlamalar düşürülmemiştir ve duruşmaları devam etmektedir.

Başbakan dahil olmak üzere devletin yüksek kademesindeki kişiler tarafından açılan çok sayıda kamu ve hakaret davaları gazeteciler arasında otosansürü arttırmaktadır.

İnternet özgürlüğü ihlallerine rağmen, İnternet bilhassa sosyal medyada kamu alanındaki çoğulculuğa katkıda bulunmaktadır. En son Şubat 2014'te değiştirilen 2007 'İnternet' Kanunu otoritelerin yeterli adli gözetim olmadan İnternet sayfalarını erişime engellemelerine izin vermektedir.¹⁹

Propaganda dönemi sırasında medyanın uyması gereken ilkeleri düzenleyen yasal çerçeve, kamu hizmeti sağlayıcılarının ve ticari yayıncıların "tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk" ilkelerine riayet etmelerini zorunlu kılmaktadır. Kanun, izleme makamı olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ile yaptırım koyma makamı olan YSK arasında açık ve net bir izleme ve raporlama rejimi tesis etmemektedir.²⁰ RTÜK'ten ve YSK'dan alınan bilgilere göre, RTÜK sadece, RTÜK gözlemcisi bir yayıncının herhangi bir ihlalde bulunduğunu tespit ettiğinde YSK'ya raporlama yapmaktadır.²¹

Ne kanun ne de YSK kararları tarafsızlık ilkesinin nasıl uygulanacağı hakkında ana esaslar içermemektedir. AGİT/ODIHR SSGH, farklı RTÜK üyelerinden tarafsızlık zorunluluğuna dair birbiri ile çelişen yorumlar almıştır. 3 Temmuz günü, muhalefet partileri tarafından tayin edilen dört RTÜK üyesi tarafından, devletin yayın organı olan Türkiye Radyo ve Televizyon Kuruluşu'nun (TRT) yayınlarında Sn. Erdoğan'dan yana taraf tutması hakkında yapılan bir şikayet, iktidar partisinin tayin ettiği beş RTÜK üyesi tarafından karşı oyla reddedilmiştir. TRT'nin taraflı yayını hakkında YSK'ya ve Başsavcılığa üç şikayet daha iletilmiştir.

Yasal çerçeve, her bir adaya TRT'de toplam 30 dakika ücretsiz yayın süresiyle birlikte (3 ve 9 Ağustos'ta 15'er dakika), eşit koşullar altında reklam süresi ve yeri satın alma hakkı tanımaktadır.

14 Temmuz günü, AGİT/ODIHR SSGH beş televizyon kanalı ve dört gazete üzerinde nitel ve nicel medya incelemesi başlatmıştır.²²

XI. ŞİKAYETLER VE İTİRAZLAR

Alt düzey seçim kurullarının kararlarına karşı siyasi partiler, seçmenler, parti gözlemcileri, ve adaylar üst düzey seçim kurullarına itiraz edebilirken, sivil toplum örgütleri böyle bir itirazda bulunamamaktadır. Kanun, propaganda ile ilgili şikayetlerin iletilmesi için hiçbir usul öngörmemektedir. YSK, AGİT/ODIHR SSGH'ye 31 Temmuz öncesinde, bu tür şikayetlerin valiliklere ve ardından İlçe Seçim Kurullarına yapılması gerektiğini bildirmiştir. Seçimle ilgili ihtilafların karara bağlanması için kanunda açık bir son tarih belirtilmemiştir. Şimdiye kadar, YSK 30 civarında şikayet almıştır ve bunların çoğu Başbakanın aday olma yeterliliği, kamu

¹⁹ Bkz. 5 Ağustos 2013 tarihli AGİT MÖT Basın Açıklaması: <http://www.osce.org/fom/104157>. Ayrıca, yerel bir STK websitesi olan Engelliweb'e göre, 2014 yılında Telekomünikasyon Kurumu tarafından 10.183 websitesi erişime engellenmiştir. YouTube'a son dönemde iki ay boyunca uygulanan engelleme, 29 Mayıs 2014 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kaldırılmıştır ve site 3 Haziranda erişime açılmıştır.

²⁰ RTÜK, siyasi partiler tarafından seçilip, Meclis tarafından seçilen dokuz üyeden oluşmaktadır.

²¹ YSK'ya şikayetlerin iletilmesi halinde, RTÜK'ten denetleme sonuçları istenmektedir.

²² İncelemeye alınan TV kanalları şunlardır: ATV, CNN TÜRK, NTV, TRT1 ve *Samanyolu* TV. İncelemeye alınan gazeteler ise şunlardır: *Hürriyet*, *Zaman*, *Sözcü*, *Sabah*.

görevinden istifa ve idari kaynakların kullanımı ile ilgilidir. YSK'nın verdiği bilgilere göre, yapılan tüm şikayetler reddedilmiştir.

Seçim kurulları tarafından şikayetlerin ve itirazların karara bağlanması gözlemcilerle veya medyaya açık değildir. Kararlar genellikle YSK'nın internet sayfasında yayınlanmamıştır veya diğer türlü araçlarla kamuoyu için erişilebilir değildir ancak YSK şikayetler hakkında verdiği kararların bazılarını AGİT/ODIHR SSGH'ye sağlamıştır.

Anayasanın 79. Maddesi uyarınca, YSK kararları yargı incelemesine tabi değildir, bu yüzden seçimle ilgili ihtilaflarda etkili adli çözüm yolu fırsatından mahrum kalınmaktadır.²³ 2010 yılında Anayasada yapılan bir değişiklik ile, hem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, hem de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kapsamında güvence altına alınan temel hakların ve özgürlüklerin ihlallerinden dolayı Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tesis edilmiştir. Bununla birlikte, 23 Temmuz tarihinde, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk davada yargılama yetkisini reddetmiştir.²⁴ Başbakanın adaylığına ve/veya onun cumhurbaşkanı adayı olmasına rağmen, görevinden istifa etmeyi reddetmesine karşı açılan üç davanın yanı sıra, yurtdışı oy sandıklarının oyların kullanıldığı ülkelerde sayılmasını talep eden üç dilekçe de reddedilmiştir ve neden reddedildiklerine dair henüz hiçbir hukuki açıklama kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

XII. VATANDAŞ VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafı, parti mensubu olmayan vatandaşların ve uluslararası gözlemcilerin seçim gözlemi yapmasına izin vermesine rağmen, kanun böyle bir izin vermemektedir.²⁵ Bununla birlikte, siyasi partiler gözlemci belirleme hakkına sahiptir. Temel İlkeler Hakkındaki Kanun'un 95. maddesine göre, oy sayımı kamuoyu tarafından gözlemlenebilir. Parti gözlemcileri sonuç tutanağının bir kopyasını talep ederek alma hakkına sahiptir.

Pek çok sivil toplum örgütü, seçim gözlemi yürütmeyi planladıklarını AGİT/ODIHR SSGH'ye bildirmiştir. Bazı örgütler gözlem yapabilmek için siyasi partilerle işbirliği yapmaktadır. Diğerleri ise, oy kullanma noktalarına erişim hakkı elde edebilmek için yerel yönetimlerin desteğine ve seçim kurullarının iyi niyetine güvenmektedir. Sivil toplum gözlemcileri yurtdışı oy pusulalarının sayımına odaklanmayı hedeflemektedir.

XIII. AGİT

AGİT/ODIHR SSGH çalışmasını 9 Temmuz'da başlatmıştır. Heyet Başkanı, Dış İşleri Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Anayasa Mahkemesi, YSK, RTÜK'ün yanı sıra, cumhurbaşkanı adayları ve diğer üst düzey devlet görevlileri, siyasetçiler ve diplomatik temsilcilerle görüşmüştür.

²³ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.10. paragrafında şöyle denilmektedir: "Temel haklara saygı gösterilmesini temin etmek ve yasal bütünlük sağlamak için, isteyen herkes idari kararlara karşı etkin bir itiraz mekanizmasına başvurabilecektir."

²⁴ Söz konusu dava, Mart 2014'te Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı seçim sonuçlarına karşı itiraz etmek üzere açılmıştır.

²⁵ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafında şu ifadeler yer verilmektedir: "Katılımcı Devletler hem yerli hem de yabancı gözlemcilerin varlığının seçimlerin yapıldığı Devletlerde seçim sürecini iyileştirebileceğini düşünmektedir. Bu yüzden, katılımcı devletler, tüm diğer AGİT katılımcı Devletlerinden temsilcilerle, isteyen tüm ilgili özel kurum ve kuruluşları, yasaların izin verdiği ölçüde ulusal seçim işlemlerinin seyrini gözlemlemeye davet eder."

AGİT/ODIHR SSGH ayrıca, siyasi partiler ile, medya ve sivil toplum temsilcileri ile temaslarda bulunmuştur. Heyet Başkanı ayrıca, 21 Temmuz tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin (AKPM) seçin öncesi heyeti ile buluşmuştur.

AGİT/ODIHR, AGİT Parlamenter Meclisi (AGİT PM) ve seçim günü gözlemi için gözlemci heyetleri yerleştirecek olan AKPM ile ortak çalışmalar yürütecektir. Sn. Vilija Aleknaite Abramikiene, bu seçime yönelik olarak kısa süreli AGİT gözlemci heyetini yönetmesi için AGİT Ofis Başkanı tarafından Özel Koordinatör tayin edilmiştir.

*Bu raporun İngilizce hali tek resmi belgedir.
Resmi olmayan Türkçe çevirisi de mevcuttur.*